

Samenvatting van de brochure ' Struwwelpeter 2.0 Medienmündigkeit und Waldorfpädagogik ' uitgegeven door de Bund der Freien Waldorfschulen 2017

Door Daniella Hutter

Heldere begripsomschrijvingen moeten misverstanden voorkomen als het om het verwerven van mediacompetenties gaat.

Media: middelen tot overdracht en verspreiding van kennis en informatie, communicatiemiddelen.

Hierbij gaat het om het volgende:

1. Informatie inhoud: de boodschap
2. Informatie uitdrukingsvormen: gesproken taal, zang, schrift, muziek, beeld, film
3. Informatiedragers: papier, klei, papyrus, hout, projectieschermen, borden, apparatuur (radio, tv, telefonie, alle beeldschermen)

Bij het verwerven van mediacompetenties moet aan alle drie de gebieden aandacht geven worden.

Het vrije schoolonderwijs is gebaseerd op rijpingsperioden die plaats vinden van de geboorte tot de volwassenheid op lichamelijk, zielsmatig of psychologisch, sociaal en geestelijk gebied.

Met het leren lopen, spreken en denken in de eerste drie levensjaren wordt de basis gelegd voor al het leren later en het is essentieel dat daarin geen remmingen optreden of schades worden opgelopen.

De voorstadia van het lopen (rollen, schuiven, kruipen) kunnen deels met hulpmiddelen worden overgeslagen, maar daarmee wordt de heel elementaire ervaring weggenomen dat je door inspanning en oefening een eigen, nieuwe verhouding tot de wereld kunt krijgen en daarmee een stuk zelfvertrouwen, doorzettingsvermogen, concentratie, (lichaams-) beheersing en planning verworven worden.

In dit rijpingsproces is er sprake van drie grote perioden. In een schema kan getoond worden hoe deze rijpingsperioden er met hun accenten ten opzichte van elkaar uitzien.

Leeftijd	0 - 7 jaar	7 - 14 jaar	14 - 21 jaar
Relaties	Ouders en directe omgeving	Ouders, directe omgeving, vrienden en school	Ouders, directe omgeving, vrienden, school en wereld
Sociaal	Directe binding	Relaties	Ontmoetingen
Leerfase/leerwijze	Doen leren	Emotioneel leren	Bewust leren
Kennisfase	Zelf beleving	Zelfwaarde gevoel en zelfvertrouwen	Zelf bewustzijn

1. Van 0 tot ongeveer 7 jaar ligt het accent op de lichamelijk, constitutionele ontwikkeling. De sensomotorische ontwikkeling geeft enerzijds de mogelijkheid van de ontwikkeling van het lichaam (zoals goed spierstelsel, evenwicht, brein) en de kennis en vaardigheid in gebruik van het lichaam, anderzijds ook de ontmoetingen en ondervindingen met de omringende wereld en de oriëntatie hierin door alle onbewust opgenomen samenhangen en processen die ervaren worden en waarin de mens is opgenomen. (zoals dag/nachtritme; lichamelijke verzorging; feestdagen; seizoenen)

Het kind ervaart een directe verbondenheid met de ouders en de directe omgeving. Al doende leert het kind. Hierdoor komt het kind tot zelfbeleving.

Dit vormt de basis om later autonoom te kunnen handelen.

2. Van ongeveer 7 tot ongeveer 14 jaar (lagere schooltijd + middenbouw) ligt het accent op de ontwikkeling van de fantasie en het voorstellingsvermogen. Door de volwassenen worden de kinderen meegevoerd en maken kennis op een bewuste manier met de wereld en met de daarin aanwezige samenhangen en processen en hoe de mens daarin opgenomen is. Deze onderwerpen, samenhangen en processen worden door een gevoelsmatige verbinding, door er actief bij betrokken te zijn, te doen, eerst tot uiting gebracht in beelden en voorstellingen. Door het ontwikkelen van de taal is het mogelijk om steeds beter tot uitdrukking te brengen wat ervaren wordt. Met het in beelden en in beschrijvende bewoordingen gieten van alle fenomenen wordt het denken verbonden. Deze tweede stap is essentieel voordat tenslotte als derde stap de begrippen gevormd worden.
Het kind wordt zich bewust van de relaties die hij/zij heeft met de ouders, directe omgeving, de vrienden en de schoolwereld. Al voelend leert het kind en geeft zijn ervaringen (kennis en vaardigheden) weer in beelden en concrete voorstellingen. Het zelfvertrouwen en het eigen zelfwaarde gevoel worden opgebouwd.
In deze fase wordt op deze manier de basis gelegd om later autonoom een verhouding tot de wereld te kunnen leggen.
3. Van ongeveer 14 tot ongeveer 21 jaar ligt het accent op de ontwikkeling van het denken en het oordeelsvermogen. Hierbij is de eerste stap de waarneming, het experimenterend zelf handelend bezig zijn en daarbij alle optredende fenomenen nauwkeurig beschrijvend. Belangrijk is de nacht want als de volgende dag de beschrijvingen nog eens goed bekeken worden, kan door (samen) te reflecteren tot verbanden gekomen worden. Zelfstandig en bewust kan nu begripsvorming en oordeelsvorming plaats vinden. Ook hier gaat het om een proces in drie stappen. Vanuit dit proces waarin willen, voelen en denken samen gaan, worden de samenhangen en processen duidelijk.
In deze fase ontmoet het kind op een bewuste wijze de ouders, de directe omgeving, de vrienden, de schoolwereld en de wereld. Zelf bewust leren wordt nu pas mogelijk onder andere mogelijk door het reflectie vermogen en het oordeelsvermogen. Het zelfbewustzijn groeit.
Dit vormt de basis voor een autonoom oordeelsvermogen.

Indirecte en directe verwerving van mediacompetenties

Techniek bespaart de mens een handeling, maar dit heeft tot gevolg dat deze menselijke vaardigheid verdwijnt of wegwijnt omdat het niet meer ingezet hoeft te worden. Techniek heeft daardoor ook de tendens om de mens van zijn lichaam, zijn gevoel en zijn zelfstandig denken te vervreemden. Het grote verschil tussen het kind en de volwassene met het omgaan met techniek bestaat hierin, dat de volwassene 'gerijpt' is, hij heeft zich ontwikkeld op handelend, sociaal-emotioneel en denkend gebied met een eigen oordeelsvermogen. De volwassene kan bewust omgaan met de techniek en hij/zij compenseert de eenzijdigheid die de techniek met zich mee brengt. Het kind is 'ongerijpt' en moet eerst de verschillende rijpingsperiodes doorlopen door het ontwikkelen van het autonome denken, voelen en willen.

Media-educatie betekent: dat deze ontwikkeling van het autonome denken, voelen en willen zo optimaal mogelijk kan plaats vinden door de volledige afwezigheid van alle technische communicatiemiddelen in de eerste levensjaren tot en met de basisschool en dat er ingezet wordt op het aanbieden van zo volledig mogelijke ontplooiingsmogelijkheden om te rijpen in de analoge, drie dimensionale, direct ervaarbare werkelijkheid.

Een fundamentele eigenschap van communicatiemiddelen (informatiedragers) is de versnippering, het in kleine eenheden opdelen, het coderen. De gesproken taal wordt op gedeeld in afzonderlijke klanken en voor elke klank komt er een symbool: dit is het schrift. Worden deze symbolen op een bepaalde manier achter elkaar genoteerd, dan kan iemand die deze symbolen interpreteren kan, daar weer klanken van maken en woorden vormen. Hetzelfde geldt voor beweging en gebeurtenissen, deze worden in afzonderlijke plaatjes, momentopnames vastgelegd, en daarna achter elkaar geplaatst in de film.

Bij digitalisering wordt de werkelijkheid in nog veel kleinere eenheden op gesplitst en gecodeerd en daarna weergegeven via scherm- en klankapparatuur. Het is een razendsnelle opeenvolging van mini-informatie, waarbij de oorspronkelijke levende samenhang verloren gaat. We vinden het 'normaal' om tijdens het journaal achter elkaar opgesomd te krijgen: de voorlopige peilingen voor de verkiezingen, het bombardement op een stad in Syrië, de natuurramp in China, de opening van Trump van het nieuwe jaar, de belangrijkste sportuitslagen en tot slot het weerbericht. Er is geen enkele samenhang en het geeft slechts beperkte informatie van wat er allemaal per onderwerp gebeurde.

Belangrijk is om de oriëntatie, de samenhangen te leren kennen. De volwassenen hebben een oriëntatiekader opgebouwd waarmee ze al deze versplinterde mini-informaties weer terug kunnen brengen en plaatsen in een samenhang. Het opgroeiende kind moet dit oriëntatiekader aangeboden krijgen en kunnen opbouwen. Daarom is algemene vorming op zoveel mogelijk levensgebieden en kennisgebieden in samenhang met de eigen ontwikkeling waarin zelfbeleving, zelfvertrouwen en zelfbewustzijn kunnen rijpen, essentieel. Dit vormt het eigen innerlijke centrum waarmee, waaruit de mens zichzelf en de wereld om hem heen in relatie kan brengen.

Rudolf Steiner geeft voor het onderwijs aan, dat alles in relatie tot de mens behandeld moet worden. Elk onderwerp moet in de onderlinge samenhangen behandeld worden (plant - mens, dier - mens, plant - dier, etc.) zodat het samenhangende geheel, waarin de mens is opgenomen, ervaren wordt. De mens voelt zich verbonden, is een onderdeel van de hem omringende wereld. Vanuit dit oriëntatiekader kan de gefragmenteerde informatie ontvangen en begrepen worden en in zijn context geplaatst worden.

Verwerving van mediacompetentie van informatie uitdrukkingvormen en van informatiedragers.

Het is belangrijk om alle voor- en nadelen te kennen van de informatiedragers om vrij te kunnen kiezen wat het geschiktst is om in een bepaalde situatie te gebruiken met de gekozen uitdrukkingvorm voor de boodschap. Voor het 12^e levensjaar heeft de computer hierin geen meerwaarde in het onderwijs. Het zelfstandig met de computer kunnen omgaan vereist de ontplooiing van het eigen oordeelsvermogen. Dit vermogen ontwikkelt zich pas vanaf het 12^e levensjaar.

Curriculum: Gesproken taal en het schrift.

- Kleine kinderen: vertellen van verhalen
- Kleuters en oudere kinderen: verhalen voorlezen uit boeken
- 1^e klas: leren lezen en schrijven op papier
- 2^e – 4^e klas: zelf lezen van boeken en daarover aan elkaar vertellen (boeken op leesniveau in een eigen schoolbibliotheek werkt stimulerend)
- 5^e – 6^e klas: leren om informatie te vergaren uit een gegeven geschreven papieren tekst. Informatie vergaren uit boeken, leren hoe informatie geordend is in bibliotheken.
- 7^e – 8^e klas: eerste computervaardigheden zoals 10-vingerig blind typen

Curriculum: klank en muziek

- Voorschoolse kindertijd: zingen
- 1e – 3e klas: zingen en het leren bespelen van eenvoudige instrumenten
- 4e – 7e klas: verwerven van de basiskennis van de muziek
- 8e – 9e klas: muziekgeschiedenis, muziekanalyse, weten hoe bijvoorbeeld filmmuziek gecomponeerd wordt en welke functie muziek heeft in de film

Curriculum: beeld en fotografie/film

- Voorschoolse kindertijd: zelf tekenen, schilderen
- 1e – 6e klas: zelf actief eigen beelden scheppen bij de behandelde onderwerpen. Oefenen van verschillende kleurnuances.
- 7e – 8e klas: doelgericht en exact leren tekenen: projectie, schaduwen, perspectief
- 9e – 11e klas: fotografie, film zelf doen en maken. Begrijpen hoe de professionele foto- en filmwereld werkt, welke keuzes etc. steeds gemaakt worden. Hierdoor leren beeld te lezen, reclame, beeldbeïnvloeding, filmanalyse.

Curriculum: productiekennis van de informatiedragers

- 1e – 6e klas: zelf papier maken
- 7e – 8e klas: boekbinden
- 9e klas: basiskennis en samenstelling van een computer. Begrijpen hoe elektrische apparaten werken (door met de bouwelementen te kunnen omgaan)
- 10e klas: praktische kennis en vaardigheid ontwikkelen met basis schakelingen
- 11e klas: microprocessoren en programmeren
- 12e klas: functioneren van het internet. Het leerproces is, dat formaliseerbare menselijke logica wordt omgezet in een opeenvolging van natuurkundige veranderingen, waardoor de computer werkt.

Curriculum: informatiedragers gebruiken voor onderzoek en presentatie

- 5e – 6e klas: vergaren van informatie uit boeken, leren hoe informatie wordt aangeboden door hoofdstukken, index, catalogisering, gerichte plaatsing etc.
- 7e – 9e klas: zoeken op het internet door gestuurde en begeleide opdrachten. Kennis en vaardigheden verwerven voor zoekmachines, portals, databases, alle ins en outs van Wikipedia. Hierbij ook zaken als: correct mailverkeer, sollicitatiebrieven, bijlagen versturen.
- 10e – 12e klas: leren presenteren met behulp van presentatiesoftware

Samenvatting van de uitgangspunten voor de media-educatie

In de onderbouw gaat het om de analoge wereld, de werkelijkheid die direct ervaren wordt zonder tussenkomst van apparatuur.

Pas in de bovenbouw, met het ontwikkelende reflectievermogen en oordeelsvermogen kan de leerling met de virtuele wereld vertrouwd gemaakt worden.

In de analoge wereld vinden we samenhangen en tijdsprocessen waar in het onderwijs de aandacht op wordt gericht. Daardoor leren de kinderen zich te concentreren. Door het doen worden de samenhangen ontdekt, en ze leren geduld op te brengen en om met verveling om te gaan. Het gaat om de verdieping van kennis, vaardigheden en relaties door de uitwisseling van de ervaringen, door de taalontwikkeling te stimuleren die het mogelijk maakt exacte en genuanceerde denkprocessen te ontwikkelen. Vandaar uit komt het inzicht en de begrippen.

De mens heeft zijn armen vrij tot zijn beschikking, de handen zijn de 'vrijheidsinstrumenten' die hij kan leren gebruiken om alles te kunnen doen wat nodig is. Hierbij behoort ook het leren hanteren van gereedschap, (muziek)instrumenten voor het dagelijks leven, de kunst en de kennis die op alle levensgebieden nodig is: landbouw, diervverzorging, huishouding met voeding, kleding, schoonmaak, lichaamsverzorging en verzorging bij ziekte etc. Dit proces loopt onveranderd door tot in de bovenbouw zoals met zelf onder andere zeep maken, kleren maken en zalven maken door de kruidenkunde. De basis is de analoge wereld.

Spelregels voor het gebruik van internet en met name de social media

- Persoonlijke gegevens (= voor- en achternaam, woonadres en telefoonnummers) geef je nooit door op welk platform dan ook. Niet van jezelf, maar ook niet van je familie en je vrienden.
- Jij bent verantwoordelijk voor jouw boodschap. Dus als je deze boodschap niet zou uiten rechtstreeks aan iemand of luid en duidelijk zou gaan verkondigen aan bekenden en onbekenden op een openbare plek, dan moet je deze bijdrage niet leveren.
- Hou het 'zakelijk', geef je mening met argumenten, evt. onderbouwd met de bronvermelding waarop je je baseert.
- Door fouten leert men, dus geef je een boodschap die verkeerd overkomt, kun je dit laten zien door het zo snel mogelijk uit de wereld te helpen. Ben je niet zeker van een bijdrage die je wil leveren, laat het ouders, leraren of anderen eerst zien, voordat je het plaatst. Doe dit ook als je een bijdrage ontvangt die je raakt of onzeker maakt.
- Doordat de non-verbale communicatie ontbreekt (mimiek, toon, lichaamshouding) liggen misverstanden op de loer en moeten bewust toegevoegd worden.
- Realiseer je dat elke muisklik en elke boodschap voor eeuwig bewaard blijft en terug te halen is. Hiermee bouw je een internetprofiel op, waarmee je voor anderen herkenbaar bent.
- Houd je aan de wetgeving vooral t.a.v. privacyrecht en auteursrecht die geldt voor woord, muziek en beeld.
- Beeldmateriaal met herkenbare personen mag pas openbaar worden als daarvoor aan de desbetreffende personen toestemming is gevraagd.
- Weet wat je moet doen bij spam, phishing etc.

Digitale technieken in het onderwijs van de bovenbouw

De moderne informatietechnologieën zijn een volgende stap in de mensheidsontwikkeling. Het gaat erom, dat deze technologieën in dienst van de mens komen te staan en dat we ons niet laten beheersen hierdoor en onze menselijkheid daarbij verliezen.

Het is belangrijk dat de leerlingen ervaringen op doen zowel als ontvangers van digitale boodschappen als ook van zenders van digitale boodschappen. Door zelf aan de slag te gaan met de verschillende digitale informatiedragers worden de leerlingen bewust van de mogelijkheden die deze bieden (de voor- en nadelen) en de invloeden die hier van uit gaan in de ontmoeting met de wereld.

Wat betekent het om een producent te zijn van een bericht in de schoolkrant, op de lokale radio, op tv, youtube etc.?

1. Moet gezien en beluisterd worden, anders is het zinloos. Bericht moet inhoud hebben.
2. Reactie van het publiek is belangrijk. Vandaar dat er analyse gebeurt, waar verliest men de aandacht, wat wordt veel bekeken, wat wordt zelfs herhaald bekeken, wie kijken er, welke leeftijdsgroep, in welke landen?

Leerlijn vanaf klas 8 of 9:

Schoolkrant, radio uitzending, openbare toneelvoorstelling, filmproductie. In de schoolkrant bijvoorbeeld verslaglegging van interviews met mensen buiten de school en deze mensen ook uitnodigen bij de lancering van de schoolkrant. Thema's uit de directe maatschappelijke omgeving vanuit de school (stages), of thema's vanuit de indirecte maatschappelijke omgeving (via nieuws).

Leerdoelen:

1. Actief zelf vormgeven betekent net als bij de ambachtelijke producten die gemaakt worden in de analoge wereld, dat je rekening moet houden met voorwaarden, planning, tijdprocessen etc.
2. Theoretische kennis en de praktische ervaring scholen het oordeelsvermogen gedurende het productieproces. Bewustwording stimuleren door actief met de leerlingen uit te wisselen en te vergelijken het productieproces van bijv. een toneelstuk en de uitvoering met een film die gelanceerd wordt.
3. Direct contact met de wereld, digitale technieken zijn een toegang tot de wereld. De wereld komt de school en de lessituatie binnen door de maatschappelijke en sociale vraagstukken als thema te kiezen. De producent en de buitenwereld, het publiek ontmoeten elkaar.

Leerproces:

1. Onderzoek: het verzamelen van het materiaal. Hierbij kom je vaak van het een tot het ander; de ene vraag roept de andere op. En bij het verzamelen van beeld- en/of geluidsmateriaal moet er contact gelegd worden met de buitenwereld. Begin van het groeiend zelfvertrouwen.
2. Ordenen en selecteren van het verzamelde materiaal. Welke beschikbare ruimte en tijd is er, wat wil ik of willen we vertellen? Jouw invalshoek van de werkelijkheid wordt getoond, de werkelijkheid wordt gemanipuleerd (dat wat is opgenomen en verzameld, is in die uitgebreide vorm niet bruikbaar om te verspreiden).
3. Verantwoordelijkheid als producent: bewustzijn hebben van de eigen intentie en conceptontwikkeling om te kunnen beslissen onder welke criteria wat wel en niet getoond wordt, hoe moet de boodschap gearrangeerd worden en welke commentaren zijn nodig om de boodschap helder over te brengen.
Zo kom je bij de gewetensvragen: hoe eerlijk ben ik in de informatieverschaffing, hoe kan ik de hele veelzijdigheid van de werkelijkheid recht doen. Door hierop te gaan reflecteren, is uit eigen ervaring beter te analyseren hoe anderen dat doen.
4. Terugkoppeling van het publiek (zoals klasgenoten, familie, hogere klassen, de mensen uit de buiten wereld, die betrokken waren bij het verzamelen van het materiaal). De waardering geeft zelfvertrouwen.

Belangrijk is bij het leren van de 'filmtaal' en de 'beeldtaal' dat iedereen de basisvaardigheden leert die bij de productie een rol spelen; dwz draaiboekmaker, cameraman, geluidsmen, regisseur, acteur, bewerk/cutter, producent, enzovoorts

Heel leerzaam is het om in een klas met verschillende groepen hetzelfde verzamelde materiaal in een eigen productie uit te werken en dit met elkaar te bekijken en te bespreken. Eigen ervaring, reflectie en analyse maken weerbaar voor manipulatie.

Omgang met de digitale wereld als volwassenen vraagt bewustzijn en zelfopvoeding.

Volgende punten zijn daarbij een hulp.

- Dagelijks rustpauzes in richten door offline te zijn. Door één dag in de week 'schermvrij' en 'internetloos' te leven
- Slaapkamers vrij van tv, radio, telefoon, computer en mobieltjes
- Maaltijden in alle rust nuttigen door offline te zijn en geen tv of radio aan te hebben
- Gesprekken niet laten onderbreken door alle mogelijke piepjes, ringtones. Waardering geven aan het hier en nu met de aandacht voor de aanwezigen.
- Analoge contacten geven verdieping. Virtuele contacten kunnen wachten en op een eigen gekozen geschikt moment beantwoord worden.
- Bewust omgaan met e-mails door op vaste momenten op een dag ze te bekijken en te beantwoorden.
- Bepaal van te voren hoe lang je wilt bezig zijn bij het browsen (=zoeken) op het internet en als je weet dat je jezelf daarbij verliezen kunt bijvoorbeeld een wekker zetten.
- Scholing van de aandacht tegenover het absorberende van de digitale media. Dit betekent geestelijke discipline ontwikkelen: wat ik belangrijk vind, dat krijgt aandacht. Het is welbewuste concentratie op dat wat ik in de aandacht wil hebben en me niet laten afleiden. Dit kan geoefend worden door middel van gedachtecontrole oefeningen, door meditaties.
- Wanneer ik de baas ben over wat er in mijn aandacht is, kan er ook zinvol gebruik gemaakt worden van de digitale mogelijkheden zonder dat ik mezelf daarin verlies.